

UDK 372.881.113.11(497.5)

Prethodno priopćenje

Primljeno: 30.4.2017.

Gianna Mazzieri-Sanković
Iva Peršić
Odsjek za talijanistiku
Filozofski fakultet
Sveučilište u Rijeci
HR-51 000 Rijeka, Sveučilišna avenija 4
gmazzieri@ffri.hr
iva.persic@uniri.hr

ANALIZA UDŽBENIKA TALIJANSKOGA KAO MATERINSKOG JEZIKA U UPORABI U ŠKOLAMA TALIJANSKE NACIONALNE MANJINE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Sažetak

Ovaj rad predstavlja prvi dio istraživanja koje se provodi na udžbenicima talijanskoga kao materinskog jezika u uporabi u školama talijanske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Budući da je riječ o području koje je dosad malo (ili nimalo) istraženo, nužno je bolje shvatiti pojmove, strukturu i sadržaje koji se učenicima manjinskih škola nude udžbenicima. Analizirano je sadržajno te formalno oblikovanje tekstova i zadataka, njihova usklađenost sa smjernicama koje je Vijeće Europe iznijelo u Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike (ZEROJ), njihova suvremenost, odnosno primjenjivost u praksi. Cilj promišljanja o dobivenim rezultatima jest upućivanje na pozitivne karakteristike udžbenika koji su trenutačno u primjeni, ali i na one koje bi eventualno trebalo poboljšati kako bi se olakšao i pospješio sam proces učenja, tj. kako bi se u konačnici došlo do što boljih rezultata u jezičnoj kompetenciji učenika.

Ključne riječi: talijanski jezik, udžbenici, talijanska nacionalna manjima

1. Uvod

Talijanska manjina u Istri i Hrvatskome primorju ima status autohtone nacionalne zajednice. Možda zbog burne i teške prošlosti koja je obilježila njezin put, veoma je aktivna u očuvanju i valoriziranju svojih tradicijskih i kulturnih elemenata i vrijednosti, prije svega aktivnostima svoje krovne institucije – Talijanske unije (Unione Italiana) koja od 1944. (godine osnutka) intenzivno radi na promicanju i vrjednovanju svoje baštine te stalno nadgleda odgojne i obrazovne procese na talijanskome jeziku i problematike povezane sa školstvom. U tom pogledu, istraživanjima i analizom raznovrsnih pokazatelja, nastoji pronaći i predložiti najbolje načine za postizanje odgojno-obrazovnih ciljeva na svim razinama. U Hrvatskoj postoji ukupno 16 vrtićkih skupina, 11 osnovnih i 4 srednje škole s nastavom na talijanskome jeziku, organiziranom prema modelu A – cjelokupna nastava je na jeziku i pismu nacionalne

manjine, dok je u jednoj školi – SŠ „Pakrac”¹ – u primjeni model C (njegovanje talijanskoga jezika i kulture dodatnim nastavnim satima). Nastavni plan i program donosi, kao i za ostale odgojno-obrazovne ustanove, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. Jedino se za nastavu talijanskoga jezika (za osnovne škole) te talijanskoga jezika i književnosti (za srednje škole) posebno imenuje i stručno povjerenstvo koje predlaže nastavni program koji zatim usvaja mjerodavno ministarstvo. Pri izradi ovih programa posebna se pozornost posvećuje i „izvornome” programu u Italiji i posebitostima kraja u kojemu se škole nalaze. Područje Istre i Hrvatskoga primorja obilježeno je višestoljetnim kulturnim dodirima različitih naroda i jezika i ta se činjenica u nastavi nikako ne bi smjela zanemariti, tim više što u današnje vrijeme razlike između manjine/a i većine u mnogim pogledima više nisu toliko vidljive. S ciljem približavanja nastavnoga gradiva učenicima, nastavnici bi trebali obratiti pozornost upravo na lokalna obilježja te ih iskoristiti u svakodnevnoj praksi. Neki karakteristični vidovi dvojezičnosti ili višejezičnosti (koja je svojstvena učenicima talijanskih škola u Hrvatskoj), kao što su izmjenjivanje i miješanje kodova (*code switching* i *code-mixing*), mogli bi se tako, primjerice, umjesto osuđivanja kao apsolutnih pogrešaka, iskoristiti kao uvod u metajezična promišljanja. Ti fenomeni, naime, svjedoče o jezičnoj kreativnosti učenika i svojevrsna su potvrda usvojenosti imanentnih jezičnih pravila više jezika te njihova spontanoga korištenja, što u konačnici i jest jedan od ciljeva učenja jezika. Ako se pravilno iskoriste, mogli bi, dakle, predstavljati jedan od oblika integracije sadržaja udžbenika sa živim jezikom te jezikom kao sustavom.

2. Definicija i „status” udžbenika

Udžbenici se u školama još uvijek koriste kao glavna didaktička sredstva u procesu oblikovanja i realizacije nastavnoga plana i programa, pa je njihova struktura te, naposljetku, kvaliteta i praktična primjena znanja koje žele prenijeti učenicima, iznimno važna u procesu učenja jezika. Stoga ne čudi postojanje posebnoga *Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu* koji propisuje i regulira postupak odabira i uporabe tih (i ostalih) nužnih nastavnih pomagala. Kako bi se neki udžbenik mogao/smio koristiti u školi, potrebno je da njegovu uporabu odobri mjerodavno ministarstvo te da on bude objavljen u *Katalogu obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava*. Kod obrazovanja na jeziku i pismu nacionalne manjine,² nastavna sredstva u uporabi u školama mogu biti ili prevedena na jezik manjine ili uvezena iz države matičnoga naroda. Nastavnici su „dužni” izjasniti se o (ne)prihvatljivosti nastavnih sredstava svake četvrte godine, odnosno u godini u kojoj se objavljuje ili mijenja *Katalog*.³ Stoga bi poznavanje prednosti i nedostataka nastavnih sredstava kojima će se svakodnevno koristiti, moglo služiti nastavnicima u svrhu pravodobnog i kvalitetnog oblikovanja nastavnih sati i/ili pripreme individual(izira)nih materijala.

1 Za više informacija o talijanskoj enklavi u zapadnoj Slavoniji vidi npr. Deželjin 2015.

2 Taj je aspekt obrazovanja dodatno definiran i uređen *Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina*.

3 *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*, čl. 17, st. 1.

Osim navedenim *Zakonom*, odabir i uporaba udžbenika definirani su i *Udžbeničkim standardom* kojim se propisuju znanstveni, pedagoški, psihološki, didaktičko-metodički, etički, jezični, likovno-grafički te tehnički zahtjevi i standardi za izradu udžbenika.

Udžbenici najčešće predstavljaju svojevrstne posrednike u nastavnoj komunikaciji između nastavnika i učenika jer u velikoj mjeri određuju sadržaje učenja te načine kojima će oni biti predstavljeni i približeni učenicima. Njihova je važnost još veća u procesima poučavanja/učenja materinskoga jezika koji je manjinski na neke područje, kao što je to npr. talijanski u Istri i Hrvatskome primorju. Naime, dotični se jezik ne koristi u većini svakodnevnih komunikacijskih aktivnosti, izuzevši obiteljsko okruženje i ustanove manjinske zajednice, pa školski udžbenici često predstavljaju određeni oblik zamjene za razne vrste i vidove jezične komunikacije. Akteri u nastavnome procesu uvijek su bili svjesni te problematike pa je ona u razdoblju nakon „zatopljavanja” odnosa između Italije i Jugoslavije nakon Drugoga svjetskog rata, bila jedna od prvih koja se nastojala riješiti. U prvim poslijeratnim godinama sve knjige u Jugoslaviji tiskali su domaći nakladnici, a tek nakon 1964., tj. nakon uspostave određenih odnosa s Narodnim sveučilištem u Trstu, počeli su se uvoziti udžbenici (ali i ostale knjige) iz Italije.

2.1. Analize udžbenika

U Hrvatskoj su se znanstvenici donekle intenzivnije počeli baviti analizom školskih udžbenika tek osamdesetih godina prošloga stoljeća, a radovi „pionira” tih istraživanja i teorijskih promišljanja – Vladimira Poljaka i Josipa Malića – u mnogim su pogledima još uvijek aktualni, iako vremenski zastarjeli. Najveći broj istraživanja⁴ provedenih na tome polju odnosi se na poučavanje povijesti te hrvatskoga jezika. Analizi nastavnih materijala na stranim i/ili manjinskim jezicima posvećeno je veoma malo radova⁵, koji se uz to većinom ne odnose na poučavanje samoga stranog/manjinskog jezika. Stoga je u ovome istraživanju provedena studija upravo na tim nastavnim pomagalicama, a bilo bi veoma korisno kada bi se isto napravilo i za ostale predmete u manjinskim školama. Naime, već je i sam proces odabira udžbenika relativno složen i uključuje koordinaciju više različitih subjekata, a postaje još složeniji i zahtjevniji kada su uključena nastavna pomagala manjinskih škola.

Poljak definira udžbenike s nekoliko osnovnih elemenata od kojih se moraju sastojati, a po kojima se razlikuju od ostale stručne i/ili znanstvene literature (Poljak 1980: 29): »udžbenik je *osnovna školska knjiga*«; pisan je »na osnovi propisanog nastavnog plana i programa«; učenici ga »gotovo svakodnevno upotrebljavaju u svom školovanju radi obrazovanja odnosno samoobrazovanja«; nužno je da »bude *didaktički oblikovan* radi racionalnijeg, optimalnijeg, ekonomičnijeg i efikasnijeg obrazovanja«. Nadalje, »u koncipiranju udžbenika [...] treba polaziti od postavke da učenici obrazovanje (znanje i sposobnosti) stječu, usvajaju, formiraju, izgrađuju *svojom vlastitom aktivnošću*« (Poljak 1980: 31). Stoga je veoma bitno da udžbenik ponudi učenicima što raznovrsnije sadržaje i aktivnosti/zadatke, da *komunicira* s učenicima kako bi oni mogli steći operativno, aktivno, funkcionalno znanje, odnosno kako bi naučili

4 Od novijih radova vidi npr. Benjak 2002; Domenichini 2006; Visinko 2006; Mendeš 2009; Petrović i Brač 2009; Novak 2010; Radić, Kuvač Kraljević i Kovačević 2010; Bušljeta 2013.

5 Vidi npr. Močinić 2006.

usvojenim sadržajima i operirati, a time bi formirali i *radnu sposobnost* (Poljak 1980: 31–32). Naravno, on ne može i ne smije biti jedino sredstvo obrazovanja, već se mora integrirati i dopunjavati ostalim sredstvima, sadržajima, tehnikama, nastavnim materijalima primjerenima dobi učenika. Malić (1986: 15) upozorava na to da

transformacija suvremenog udžbenika teži smanjivanju, sažimanju tekstova, a sve se više prostora daje didaktičko-metodičkoj aparaturi: pitanjima, vježbama, zadacima, upućivanju, nalogima, rezimeima i sl., što bi učenika trebalo da potakne na misaonu i radnu aktivnost, na svojevrsno istraživanje – doduše već znanih, ali njemu novih sadržaja.

Uzimajući u obzir današnje globalno, informatizirano, suvremeno društvo, upravo bi taj vid obrazovanja kao proces stvaranja i kreiranja individualnih tehnika pri učenju te razvijanja kritičkoga načina razmišljanja, trebao biti prioritet suvremenoga školstva. Stoga bi i sam udžbenik, kako i Ante Žužul ustvrđuje, trebao »proizaći iz suvremenih alata koji artikuliraju današnju školu u posredovanju sustava znanja i sustava učenja, tj. samostalnog stjecanja znanja i stvaranju metoda individualnog rada kojima se stječe novo znanje« (Halačev 2004: 8). Nadalje, on »ne smije biti udaljen od kulturološkoga i civilizacijskog ambijenta. On treba biti suživljen s *promjenom kao normom*, proširujući interpretativno propitivanje kulture s ciljem njezine prilagodbe promjeni« (Halačev 2004: 33).

3. Udžbenici jezika u školama talijanske nacionalne manjine

U školama s nastavom na talijanskome jeziku u Hrvatskoj, za uporabu u nastavi talijanskoga (kao materinskog) jezika odobreni su sljedeći udžbenici:

a) za osnovne škole: *L'incredibile Wiki 1, 2, 3, 4*; *Caramella 1, 2, 3*; *Il paese dei soli allegri 4, 5*; *Detto e fatto*; *La competenza linguistica A – strumenti per la comprensione grammaticale e lessicale*; *La competenza linguistica B – strumenti per la comprensione testuale e comunicativa*;

b) za srednje škole: *Il sistema della lingua*.

Od navedenih, najviše su u uporabi *L'incredibile Wiki* te *Detto e fatto* u osnovnim školama, odnosno *Il sistema della lingua* kao jedini u srednjim školama, stoga smo te udžbenike najprije analizirali te u nastavku donosimo rezultate analize.

3.1. Osnovnoškolski udžbenici

U osnovnim su školama pretežno u uporabi *L'incredibile Wiki* u prva četiri razreda te *Detto e fatto* od 5. do 8. razreda.

L'incredibile Wiki autorice Francesce Fortunato (izdavač Minerva Scuola) sastoji se od po dva sveska za svaki razred – jedan posvećen čitanju/književnosti, a drugi jeziku/gramatici te od radne bilježnice sa zadacima. Njima obiluju i sami udžbenici koji su raznobojni i obogaćeni ilustracijama, što ih na prvi pogled čini privlačnima djeci, a čija je svrha da emotivnim utjecajem potaknu djecu da izraze svoje osjećaje i/ili da se poistovjete s temom i sadržajem. No, tu postoji i „opasnost“ da se njima svjesno ili nesvjesno ustale u dječjoj percepciji određeni stereotipi pa bi pri izradi udžbenika

trebalo posvetiti pozornost i tome. U ovom radu neće biti riječi o toj tematici, ali ona će sigurno naći prostora u nekim daljnjim istraživanjima.

U navedenim udžbenicima za određene aktivnosti postavljeni su ciljevi koji se žele njima postići, što donekle „olakšava” rad nastavnica, a pozornost je posvećena i metalingvističkom promišljanju te jezičnim zanimljivostima, čime se jezik kao sustav nastoji predstaviti djeci već od najranije dobi. Na kraju svezaka nalaze se primjeri ispita INVALSI koji služe kao svojevrsna stalna priprema za polaganje državne mature u Italiji,⁶ dok se u školama u Hrvatskoj mogu koristiti pri provjeri usvojenosti gradiva. Također, udžbenici su obogaćeni multimedijским sadržajima koji su dostupni nastavnicima i učenicima preko mrežnog portala izdavača. Na taj se način, upravo kako savjetuje UNESCO-ov *Priručnik o analizi i reviziji udžbenika* (Pingel 2010), različiti materijali i metode koje udžbenik osigurava, koriste za poticanje učenika na postavljanje pitanja i na traženje/pronalaženje načina kojima će doći do odgovora, a veoma su korisni i samim nastavnicima u oblikovanju nastavnih sati.

Sastavni su dio lekcija i elementi kojima se razvija građanska kompetencija kako bi se djeca učila općedruštveno prihvaćenom ponašanju i primjerenoj komunikaciji. Svi se udžbenici nadovezuju jedan na drugoga te dopunjuju sadržaje prethodnoga i povezani su s ostalim školskim predmetima. Svakom razredu, također, sadržajno i količinski predstavlja se onoliko gradiva koliko je didaktički primjereno i načinom koji odgovara svakoj pojedinoj učeničkoj dobi. Ipak, kada su zadatci u pitanju, puno više pozornosti posvećuje se pismenom izražavanju, što može biti opravdano time da učenici u prvim razredima tek uče pisati i moraju dobro usvojiti tu kompetenciju, te receptivnim vještinama za razvoj kojih je ponuđeno oko 70 % (ili više) zadataka, na račun produktivnih aktivnosti koje bi stoga nastavnici trebali što više razvijati na satu koristeći se drugim vrstama nastavnih pomagala i tehnika. Pojedini su dijelovi lekcija vizualno različito označeni (bojama, crtama, ilustracijama), čime je gradivo shematično i jasno predstavljeno učenicima. Izbor tekstova, koji su prilagođeni učenicima, njihovim interesima i njihovu svijetu općenito, veoma je aktualan: predstavljene su npr. i suvremene vrste tekstova kao što su elektronička pošta, blogovi i sl. Svi su pojmovi prikazani i tablicama te mentalnim mapama, što dodatno olakšava učenicima usvajanje sadržaja, ali i njegovu praktičnu primjenu.

Od 5. do 8. razreda u nastavi talijanskoga jezika najviše se koristi udžbenik⁷ *Detto e fatto* autorice Rosette Zordan (izdavač Fabbri editori) koji se sastoji od dva sveska – jedan je posvećen fonologiji, pravopisu i morfologiji, a drugi jeziku (općenito), komunikaciji i tekstovima. Svaka cjelina na početku, neposredno ispod naslova, donosi definiciju ključnoga pojma, odnosno teme te ciljeve koji se njome žele postići glede usvajanja određenih znanja i vještina; podijeljena je u kratka poglavlja koja najprije iznose jezična pravila, a zatim primjere. Posebno su objašnjeni, označeni i odvojeni od glavnine teksta dijelovi s jezičnim savjetima i/ili najčešćim pogreškama i jezičnim dvojbama. Nakon svakoga poglavlja nalaze se zadatci različitoga stupnja težine, kojima se utvrđuje naučeno gradivo, te tablice u kojima se gradivo prikazuje

6 INVALSI je kratica instituta *Istituto nazionale per la valutazione del sistema educativo di istruzione e formazione* koji priprema provjere znanja i kompetencija učenika u osnovnim i srednjim školama u Italiji. Provjere se provode na kraju drugoga, petoga i osmoga razreda osnovne škole te na kraju drugoga razreda srednje škole.

7 Udžbenik se koristi u sva četiri viša razreda osnovne škole.

na sažet i shematičan način. Svaki je dio specifičnim načinom grafički oblikovan i naznačen određenom bojom, čime se sadržaj i vizualno predstavlja kao strukturiran i podijeljen na više mogućih razina analize. Na kraju udžbenika, uz primjere INVALSI testova, finalni zadatci za rad u paru ili grupi služe kao poticaj za dokazivanje, konsolidiranje i/ili potenciranje učeničkih gramatičkih, odnosno jezičnih vještina. Gotovo svaka sekcija zadataka, koji su raznovrsni, zanimljivi, bliski učenicima i predstavljeni uz mnoštvo ilustracija, počinje s nekoliko pitanja na koja učenici moraju odgovoriti, a koja se odnose na teorijske vidove naučenoga gradiva. Kao što je to u udžbenicima za niže razrede, i u ovima se većina zadataka (oko 60 do 70 %) odnosi na razvijanje receptivnih vještina, tako da nastavnici moraju biti svjesni činjenice da je razvijanje produktivnih jezičnih vještina kod učenika uvelike na njihovim leđima.

3.2. Srednjoškolski udžbenici

U srednjim je školama za uporabu odobren samo jedan udžbenik⁸ autora Marcella Sensinija (izdavač Arnoldo Mondadori Scuola). Starija inačica udžbenika – *Il sistema della lingua*, koja je navedena u *Katalogu*, više se ne tiska, ali je još uvijek u uporabi u nekim školama, dok se ostale škole koriste novijom inačicom izmijenjenoga naslova – *Lo spazio linguistico*. Obje su varijante analizirane i uspoređene: može se primijetiti kako je u novome izdanju donekle osuvremenjen izgled, čime je knjiga dobila na privlačnosti (osim u pogledu odabira boja koje djeluju pomalo „vintage“) te je gledajući sa sadržajne strane, uklonjen glavni nedostatak starije inačice u kojoj je previše prostora bilo posvećeno književnim vrstama tekstova, na štetu ostalih „praktičnijih“ vrsta s kojima će se, pak, učenici puno više susretati u budućem (poslovnom) životu. Također, u novoj inačici puno više pozornosti posvećeno je praktičnoj uporabi jezika u različitim situacijama, analizi i promišljanjima o usmenim i pisanim tekstovima te razvijanju jezične i komunikacijske kompetencije učenika raznovrsnim zadacima, aktivnostima, primjerima i savjetima.

Podatci u nastavku odnose se na novu inačicu – udžbenik *Lo spazio linguistico*. On se sastoji od dva sveska: A) *La riflessione sulla lingua* (Promišljanje o jeziku); B) *La pratica testuale* (Tekstualna praksa), koji se sadržajno dopunjuju, a integriran je i mrežnim sadržajima dostupnima korisnicima preko portala izdavača. Svezak A uvodi učenike u osnovne teorije i praktičnu primjenu temeljnih elemenata glavnih lingvističkih područja (fonologije, morfologije, sintakse, semantike), dok je svezak B posvećen razvijanju tekstualne kompetencije i donosi pregled općelingvističkih teorija. Oba su sveska podijeljena u cjeline na početku kojih se iznose temeljni pojmovi i/ili važne definicije te strukturni prikaz (pot)poglavlja, obogaćena su tablicama i ilustracijama te posebno istaknutim ključnim riječima, čime se sadržaj vizualno približava učenicima, a na početku prvoga se nalazi i 8 inicijalnih testova kojima nastavnici mogu provjeriti početne kompetencije učenika na više područja – jezičnom, pravopisnom, sociolingvističkom itd.

Svezak A, između ostaloga, donosi praktične savjete (i konkretne primjere) o načinu korištenja rječnika, opisuje posebitosti talijanskoga svakodnevnog govornog jezika te različite načine uporabe određenih riječi/sintagmi, čime se učenici upućuju

8 Udžbenik se koristi u sva tri, odnosno četiri razreda srednje škole (strukovnih i gimnazijskih usmjerenja).

na razvoj i promjene koje se događaju u samome jeziku, a koje često mijenjaju standardni izričaj (pa se stoga i govori o *neostandardu* talijanskoga jezika). To je vrlo važno posebice za učenike ovih područja koji nemaju veliku mogućnost uporabe talijanskoga u svakodnevnim situacijama. Nadalje, jezik nije i ne može biti samo skup preskriptivnih normi i pravila nego je on prije svega sredstvo komunikacije koja se ostvaruje na različitim poljima, u različitim situacijama i uporabom različitih varijeteta specifičnih za svako pojedino polje i situaciju. Upravo su tome namijenjeni kratki, posebno označeni odlomci teksta naslovljeni *per non sbagliare* („kako ne bismo pogriješili“). Upozoravanjem na to, učenicima se omogućuje bolje shvaćanje samoga pojma jezika i „vrijednosti“ koje mu se katkada pridaju. Na kraju svake cjeline nalaze se zadatci različitih vrsta, funkcija i stupnja težine, kojima učenici i nastavnici mogu provjeriti naučeno gradivo i razinu stečenih kompetencija. S druge strane, ukratko je dana i povijest jezika te kratak osvrt na etimologiju nekih ključnih riječi, a i usporedba određenih riječi, izraza ili jezičnih konstrukcija između talijanskoga i njegovih dijalekata te nekih europskih jezika (npr. latinskog, francuskog, njemačkog, engleskog). U ovom bi pogledu bilo poželjno da nastavnici sami naprave i svoje kontrastivne/komparativne analize talijanskoga i hrvatskoga kao jezika većine. Tako bi se učenicima približile sličnosti i razlike između ta dva njima dominantna jezika, odnosno olakšalo usvajanje određenih gramatičkih pravila koja im predstavljaju veće poteškoće i plodan su teren za uspostavljanje jezičnih interferencija, a time bi se omogućilo i njihovo jednostavnije i brže uklanjanje. Naime, u današnje vrijeme učenici manjinskih škola nisu „samo“ pripadnici manjine, odnosno nisu odvojeni od ostatka društva, već su to dvojezične ili višejezične te višekulturne osobe i ta se činjenica u odgojno-obrazovnome procesu nikako ne bi smjela zanemariti.

Svezak B u prvom dijelu donosi pregled komunikacijskih oblika, različitih jezičnih varijeteta, registara i stilova te vrsta tekstova, dok je drugi dio posvećen tzv. „tekstualnim radionicama“ (*Laboratori testuali*) – Slušanju, Usmenome izražavanju, Čitanju, Pisanju, Stvaranju multimedijских hipertekstova – koje pomažu učenicima u razvijanju njihovih jezičnih kompetencija, između ostalog i pregledom korisnih strategija i tehnika kojima se može najlakše i najkvalitetnije doći do vijesti i informacija. Ključni teorijski pojmovi koji se obrađuju u svesku A, a spominju u svesku B, posebno su označeni i upućuju na cjelinu i stranicu na kojoj je dano njihovo objašnjenje. Na kraju se nalaze i dvije dodatne sekcije sa zadatcima za provjeru cjelokupnoga gradiva te dva priloga: prikaz promjena kojima se usmeni latinski jezik „pretvorio“ u talijanski te glosar temeljnih lingvističkih pojmova.

Udžbenik je općenito dobro koncipiran, slijedi smjernice suvremenih lingvističkih promišljanja⁹ i logički nadovezuje sadržaje jedan na drugi te upućuje na promjene i uporabu jezika u određenim, stvarnim, svakodnevnim situacijama. No, budući da je riječ o uvezenom udžbeniku koncipiranom za talijanske škole, na nastavnicima je da spajaju te sadržaje sa specifičnom socio-kulturnom te jezičnom situacijom ovih prostora, odnosno da upozore na postojanje npr. izvornih talijanskih dijalekata, na specifično korištenje određenih pojmova te moguću međusobnu „kontaminaciju“ dvaju jezičnih izričaja kojima se učenici i nastavnici koriste i koji svjedoče o kreativnoj uporabi živoga jezika, te njezinu primjerenost i prilagodbu svakodnevnim

9 Vidi npr. Halačev 2004; Novak 2010; Pingel 2010.

komunikacijskim situacijama. Naime, i UNESCO-ov *Priručnik o analizi i reviziji udžbenika* savjetuje da u njima općenit pristup mora biti dopunjen lokalnim pristupom (Pingel, 2010: 14). Ako to zbog niza razloga nije moguće, kao što je ovdje slučaj, na nastavnicima je da dopune sam nastavni proces onim elementima koji nedostaju ili su nedovoljno zastupljeni.

4. Zaključak

Udžbenici koji su trenutačno u uporabi u nastavi talijanskoga jezika u školama talijanske nacionalne manjine, općenito su grafički primjereno oblikovani, strukturno dobro koncipirani i prenose sadržaje nastavnih planova i programa na solidan način, posvećuju pozornost suvremenome jeziku i svakodnevnoj komunikaciji te upućuju na potrebu spajanja predstavljenoga gradiva s ostalim nastavnim sredstvima te ostalim izvorima informacija. U tom je pogledu ključna uloga nastavnika kao posrednika između učenika i različitih izvora informacija, posebice u današnjem informatiziranom svijetu u kojemu je često teško kontrolirati materijale do kojih učenici dolaze i kojima se koriste u svakodnevnom životu i učenju. No, kao što UNESCO-ov *Priručnik* kaže: akvizicija podataka, slika ili ostalih informacija elektroničkim putem, proizvoljna je i katkada kaotična aktivnost, ali pravi proces učenja počinje kada učenik nastoji izgraditi strukturu povezujući materijale u dosljednu cjelinu (Pingel, 2010: 52–53). U tom mu procesu mora pomoći nastavnik usmjeravajući ga na potencijalno korisne izvore kojima može integrirati gradivo predstavljeno u udžbenicima. Naime, ZEROJ nedvosmisleno upozorava na potrebu promicanja metoda »poučavanja modernih jezika koje pridonose razvijanju samostalnog razmišljanja, procjenjivanja i djelovanja te socijalnoj osjetljivosti i odgovornosti« (ZEROJ, 2005: 4) te potrebu »vođenja brige o promjenama u prirodi potreba učenika te o kontekstu u kojemu učenici žive, uče i rade« (ZEROJ 2005: 7). To znači da nastavnici imaju veliku ulogu u kreiranju i razvijanju jezičnih i posebice općih komunikacijskih kompetencija kod učenika te da se više ne smiju oslanjati isključivo na udžbenike kao prenositelje znanja. Stoga ne bi bilo naodmet da nastavnici iskoriste pravo koje im *Zakon* daje u pogledu iznošenja svojih mišljenja, primjedaba i prijedloga pri izboru udžbenika i ostalih nastavnih pomagala kako bi učenici uvijek imali na raspolaganju najnovije, najsuvremenije i metodički najprimjerenije i najrazvijenije alate za učenje.

Literatura

- Benjak, M. (2002). „Analiza udžbenika/čitanki za niže razrede osnovne škole”. U Melita Kovačević, Dunja Pavličević-Franić (ur.), *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini: prikazi, problemi, putokazi* (str. 34–39). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bušljeta, R. (2013). „Didaktičko-metodička koncepcija hrvatskih gimnazijskih povijesnih udžbenika od 2003. do 2008. godine”. *Napredak: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*. 154/3, 317–337.
- Deželjin, V. (2015). „La comunità italoфона nella Slavonia occidentale. Un caso estremo di contatto interlinguistico”. U Carlo Consani (ur.), *Contatto interlinguistico fra*

- presente e passato* (str. 421–441). Milano: Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto. <raspoloživo na: <http://www.ledonline.it/Il-Segno-le-Lettere/allegati/728-Contatto-Interlinguistico-Dezeljin.pdf>> (27.4.2017.).
- Domenichini, M. G. (2006). „Quale libro di testo? Indicazioni per la valutazione di manuali e materiali didattici”. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*. 1/1, 125–134.
- Novak, J. (ur.) (2010). *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*. Zagreb: Centar za ljudska prava.
- Halačev, S. (ur.) (2004). *Udžbenik i virtualno okruženje. Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanoga 17. svibnja 2002. godine u Školskoj knjizi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Malić, J. (1986). *Koncepcija suvremenog udžbenika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mendeš, B. (2009). „Početnica hrvatskoga jezika – temeljni školski udžbenik”. *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja*. 57/1–2, 43–59.
- Močinić, S. N. (2006). „Analiza udžbenika prirode i društva u školama talijanske manjine”. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*. 1/2, 27–48.
- Petrović, B.; Brač, I. (2009). „Slavonski dijalekt u udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti”. *Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*. 6/2, 173–184.
- Pingel, F. (2010). *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision*. Pariz: UNESCO; Braunschweig: Georg Eckert Institute for International Textbook Research. <raspoloživo na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001171/117188e.pdf>> (27.4.2017.).
- Poljak, V. (1980). *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Radić, Ž.; Kuvač Kraljević, J.; Kovačević, M. (2010). „Udžbenik kao poticaj ili prepreka leksičkomu razvoju”. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*. 1/9, 43–59.
- Visinko, K. (2006). „Jezik i stil osnovnoškolskih udžbenika hrvatskoga jezika i književnosti”. *Methodika*. 7/2, 305–312.
- Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje* (2005). Zagreb: Školska knjiga.

Izvori

- Fortunato, F. (2013). *L'incredibile Wiki 1 – metodo grammatica*. Milano: Minerva Scuola.
- Fortunato, F. (2013). *L'incredibile Wiki 2 – ortografia grammatica lessico*. Milano: Minerva Scuola.
- Fortunato, F. (2013). *L'incredibile Wiki 3 – ortografia grammatica lessico*. Milano: Minerva Scuola.
- Fortunato, F. (2013). *L'incredibile Wiki 4 – grammatica*. Milano: Minerva Scuola.
- Sensini, M. (1996). *Il sistema della lingua – dalle parole al testo*. Milano: Arnoldo Mondadori Scuola.

- Sensini, M. (2005). *Lo spazio linguistico A. La riflessione sulla lingua*. Milano: Arnoldo Mondadori Scuola.
- Sensini, M. (2005). *Lo spazio linguistico B. La pratica testuale*. Milano: Arnoldo Mondadori Scuola.
- Zordan, R. (2010). *nuovo Detto e fatto – edizione mista. Fonologia, ortografia e morfologia*. Milano: Fabbri editori.
- Zordan, R. (2010). *nuovo Detto e fatto – edizione mista. Sintassi*. Milano: Fabbri editori.

Internetski izvori

- Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za osnovnu školu, gimnazije i srednje strukovne škole od školske godine 2014./2015.*
<raspoloživo na:
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=13199>> (27.4.2017.)
- Udžbenički standard*. NN 7/2007. <raspoloživo na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2007_01_7_296.html> (27.4.2017.)
- Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina*. NN 51/00, 56/00. <raspoloživo na: <https://www.zakon.hr/z/318/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina>> (27.4.2017.)
- Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*. NN 27/10, 57/11, 101/13. <raspoloživo na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_03_27_644.html> (27.4.2017.)

AN ANALYSIS OF TEXTBOOKS OF ITALIAN AS THE MOTHER TONGUE IN SCHOOLS OF THE ITALIAN NATIONAL MINORITY IN CROATIA

Abstract

This paper represents the first part of research carried out on textbooks of the Italian language (as the mother tongue) that are in use in the schools of the Italian national minority in Croatia. Since this is an area that has not been sufficiently explored so far, a better understanding of the concepts, structure and content offered to students of minority schools through textbooks is necessary. The paper analyses the content and formal layout of texts and exercises, their conformity to the guidelines that the Council of Europe presented in the Common European Framework of Reference for Languages, and their recentness, i.e. their practical applicability. The aim of the reflection on the obtained results is to point out the positive features of textbooks currently in use, but also those that need to be improved in order to facilitate and enhance the learning process itself, i.e. to ultimately achieve the best results in the students' language competence.

Keywords: Italian language, textbooks, Italian national minority